

Herremanden

Filosofiske spørsmål:
Ariane Schjelderup og Øyvind Olsholt
Sist oppdatert: 15. november 2003

En Herremand sov engang hen;
Og saa skal alle Herremænd,
    Hvor gierne de end leve ville.
    Og det er ilde,
At døe, naar man endnu ei vilde.

Den Herremand, jeg synger om,
Did, Stakkel! efter Døden kom,
    Hvor ingen frøs, skiønt alle vilde.
    Og det er ilde,
At ikke fryse, naar man vilde.

«Herremanden»

Han traf sin Kudsk, og studsede:
«Hvad! Jochum og i Helve?»
Jeg næsten det forsværge vilde.
Og det er ilde,
At see, hvad man forsværge vilde.

«Hvorfor jeg kommen er herned,
Du udentvivl alt forud veed,
Saa jeg omsonst det dølge vilde.»
Og der er ilde,
Bekiednte Ting at dølge ville.

«Min Søn forfaldt til Hoer og Spil,
Og satte flere Penge til,
End min Formue taale vilde.»
Og det er ilde,
At den ei mere taale vilde.

«Af Godhed for det Skumpelskud
Jeg sued' mine Bønder ud,
Og deres Suk ei høre vilde.»
Og det er ilde,
Ei Bønders Suk at høre ville.

«Men du, som var saa from og god,
Og giorde intet Kræ imod,
Hvi du er her, jeg vide vilde.»
Og det er ilde,
Saa nøie alt at vide ville.

«Det gaaer,» var Svaret, «mig saa slet,
Fordi jeg hisset gjorde det,
Som I ei kunde, skjønt I vilde.»
Og det er ilde,
At ikke kunne, naar man vilde.

«Den Søn, som volder, I er her,
Har jeg paa Halsen skaffet jer.
Jeg Fruen intet negte vilde.»
Og det er ilde,
Slet ingen Ting at negte ville.

Slight lærer hvert utugtigt Skarn,
At ikke skaffe Næsten Barn,
Skiønt Næstens Kone gierne vilde.
Og det er ilde,
At Næstens Kone gierne vilde.

Forklaringer av ord og uttrykk i teksten

«sov engang hen» =

Å sovne hen; å dø.

«Did, Stakkel! efter Døden kom,» =

Did = dit, Stakkel = stakkar

forsværge =

Å nekte eller benekte noe. F.eks. å forsverge Gud er å benekte muligheten av at Gud finnes.

omsonst =

Fra tysk: forgjeves.

Skumpelskud =

Fra tysk, betyr egentlig ringeaktet og/eller hundset person. Mulig er det her brukt mer i betydningen «slyngel» og «slamp».

sued' ... ud =

Å suge ut, dvs. utnytte og utbytte.

Kræe =

Kortform for «kreatur» som i gamle dager var navnet på husdyr, og da særlig storfe. Her brukes ordet utvidende om alle levende vesener, omrent slik vi på norsk sier «folk og fe».

hisset =

Betyr egentlig «det hinsidige», det som venter en på den andre siden, dvs. etter døden: himmel og helvete. Men siden de her allerede befinner seg i helvete, blir det hinsidige jorden og det jordiske liv.

«Som I ei kunde, skjønt I vilde.» =

«I» betyr her «De», altså høflig tiltale.

« Den Søn, som volder, I er her,» =

Omskrevet: «Den sønn som er årsaken til at De nå befinner Dem i helvete,».

jer =

Objektsform av «I», betyr «Dem» eller «dere».

Skarn =

Fra gammelnorsk: nedrig, sjofel person.

Næsten =

Din neste, jfr. «du skal elske din neste som deg selv».

Oppgaver og øvelser**1. Spørsmål til diktet**

1. **Hvor var det ingen frøs, skjønt alle gjerne ville?**

2. **Hvem var det herremannen støtte på dit han kom?**

3. **Hva var det det ville vært forgjeves for herremannen å forsøke å skjule (dølge)?**

4. **Hva fortalte herremannen om sin sønn?**

5. **Hva var det herremannen ifølge kusken ikke kunne, skjønt han gjerne ville?**

6. **Hvorfor hadde kusken kommet til helvete?**

2. Sett inn riktig ord

Plassér følgende ord på rett sted i linjene under:

1. taale – saa – paa – naar

1. Og det er ilde, at ikke fryse, _____ man vilde.
2. Har jeg _____ Halsen skaffet jer.
3. «Det gaaer,» var Svaret, «mig _____ slet,
4. End min Formue _____ vilde.

2. ville – vilde – kunde – kunne

1. Jeg Fruen intet negte _____.
2. Som I ei _____, skiønt I vilde.
3. Slet ingen Ting at negte _____.
4. At ikke _____, naar man vilde.

Hva er forskjellen på ville/vilde og kunne/kunde her?

3. Finn verb og substantiver

Tell antall verb og substantiver i følgende vers:

«*Det gaaer,*» var Svaret, «*mig saa slet,*
Fordi jeg hisset gjorde det,
Som I ei kunde, skiønt I vilde.»
Og det er ilde,
At ikke kunne, naar man vilde.

Antall verb: Antall substantiver:

Hva kan vi si om verset ut fra forholdet mellom verb og substantiver?

4. Finn riktig oversettelse (syntaks)

Her har du tre linjer fra diktet. Markér den norske oversettelsen som stemmer best overens med den mening setningen uttrykker:

- 1) «**Jeg næsten det forsværge vilde.**»
  - a) Jeg ville forsværge nesten.
  - b) Jeg forsværget den ville nesten.
  - c) Jeg ville nesten forsværge det.
- 2) «**Hvi du er her, jeg vide vilde.**»
  - a) Jeg ville vite hvor du er hen.
  - b) Jeg ville vite hvorfor du er her.
  - c) Jeg ville vite hvem du er.
- 3) «**At ikke skaffe Næsten Barn,**»
  - a) Ikke å bli nesten med barn.
  - b) Ikke å sette barn på sin neste.
  - c) Ikke å skaffe sin neste barn.

Svar på oppgavene**1. Spørsmål til diktet**

1. Hvor var det ingen frøs, skjønt alle gjerne ville?

I helvetet.

2. Hvem var det herremannen støtte på dit han kom?

Jochum, kusken som arbeidet hos ham.

3. Hva var det det ville vært forgjeves for herremannen å forsøke å skjule (dølge)?

At han var hardhendt og urettferdig mot bøndene som arbeidet på godset hans (at han «utsugde» dem).

4. Hva fortalte herremannen om sin sønn?

At han forfalt til hor og spill og derved brukte opp pengene til faren sin, herremannen.

5. Hva var det herremannen ifølge kusken ikke kunne, skjønt han gjerne ville?

Ha seksuell omgang med konen sin. Det opplyses imidlertid ikke om det var fordi han var impotent eller fordi konen ikke ville.

6. Hvorfor hadde kusken kommet til helvete?

Fordi han hadde hatt seksuell omgang med herremannens kone, et forhold som altså resulterte i denne sønnen som voldte herremannen slike problemer!

2. Sett inn riktig ord

1.

- Og det er ilde, at ikke fryse, naar man vilde.

- Har jeg paa Halsen skaffet jer.

- «Det gaaer,» var Svaret, «mig saa slet,

- End min Formue taale vilde.

2.

- Jeg Fruen intet negte vilde.
- Som I ei kunde, skønt I vilde.
- Slet ingen Ting at negte ville.
- At ikke kunne, naar man vilde.

«Ville» og «kunne» er infinitivsformene av verbene mens «vilde» og «kunde» er preteritumsformene. På moderne norsk skriver vi begge tidsformene likt: «å ville-ville» og «å kunne-kunne».

3. Finn verb og substantiver

Verb: gaaer, var, gjorde, kunde, vilde, er, kunne, vilde – **totalt 8**

Substantiver: svaret – **totalt 1**

Det er kun ett eneste substantiv i hele verset! Det sier oss noe om hvor meget dette verset dreier seg om personenes handlinger og tilstander – og hvor lite det dreier seg om gjenstander og ting i den ytre verden.

4. Finn riktig oversettelse (syntaks)

Riktige alternativer: 1c), 2b) og 3c)

Noen vil kanskje mene at både b) og c) kan være riktige svar i oppgave 3. Og det kan de – nesten. Men det å sette barn på noen er ikke helt det samme som å skaffe barn til noen. Og det er opplagt det siste det er tale om i dette tilfellet: kusken sørger for at herremannen får en sønn, altså skaffer han ham på sett og vis en sønn.

Filosofiske grublerier

1. *Sett at kusken faktisk var både from og god slik herremannen hadde fått inntrykk av, Kusken sier i all fellesselv at han fikk barn med kona «fordi han intet vil ikke nekte fruen». Ja, hvis han virkelig var et fromt og godt menneske, kan vi tenke oss at han ble presset til å ha samleie med kona. Kanskje hun bare fikk lyst på ham og som den mektige gårdsfrue hun var truet ham med avskjedigelse og det som verre var hvis han ikke adlød? Kanskje han til og med hadde kone og barn selv? Men uansett: han begikk en gal handling. Og han ble straffet for det (han kom jo til helvete).*

Har vi alltid skyld om vi gjør en gal handling selv om vi blir presset til det? Bør du straffes som en tyv hvis grunnen til at du stjal var at noen medelever hadde truet med å jule deg opp hvis du ikke gjorde det? Har en narkoman eller alkoholiker skylden for at han eller hun blir narkoman eller alkoholiker? Er de skyldige for ugjerninger de gjør mens de er ruset?

2. *Kusken visste at herremannen hadde vært urettferdig mot bøndene. Herremannen på sin side ante ingenting om at kusken hadde hatt et forhold til kona hans – et forhold som resulterte i en sønn som i sin tur var selve grunnen til at herremannen havnet i helvete («Af Godhed for det Skumpel skud Jeg sued' mine Bønder ud»),*

Unnskylder dette herremannen? Kan han på grunnlag av dette hevde at han urettmessig har havnet i helvete? Med andre ord: er vi fritatt for moralisk ansvar dersom vår umoral har sin grunn i andres umoral ske handlinger mot oss?

Sett at noen slenger heller ranselen din full av melk. Idet du oppdager dette, slenger du i raseri en sten på et vindu så det knuser. Er du i dette tilfelle moralisk ansvarlig for ruteknusingen?

Eller sett at du kjøper en hund. Du blir fryktelig glad i den, men så blir den syk og du må bruke alle pengene dine for å kjøpe medisiner og utstyr. Mens du er iferd med å stjel noe i en dyrebutikk, blir du tatt på fersken og stillt for retten. Under rettsaken viser det seg at du ble lurt da du kjøpte hunden, den som solgte den visste godt at den var syk og at den kom til å få store problemer. – Er du likevel ansvarlig for naskingen?